

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaarboek 2015

Redactie:

Arjan de Haan en
Bert van der Lingen

JAARBOEK 2015

PKN

Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen

Jaarboek 2015

Redactie: Arjan de Haan en Bert van der Lingen

Uitgave: Stichting PKN, Leiden
www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

English summaries: Bert van der Lingen en Kath Adams (correcties)

Lay-out: Arjan de Haan, DDG 's-Graveland

Druk: DPN Weurt.

Voorzijde omslag: Pijp gemaakt naar aanleiding van het zilveren huwelijksfeest van Franz Jozef en Elisabeth Amalie Eugenie (Sissi). Ongemerkt, Partsch, ca. 1879. (Foto Arjan de Haan)

Achterzijde omslag: Piet Hein pijp, 1828. Gouda, Leendert of Joost Welter, 1828. (Coll. Museum Gouda, foto Bert van der Lingen)

ISBN: 978-90-801138-6-2

© PKN. Overname van artikelen of illustraties is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Inhoud

Voorwoord	7
Patriotten en prinsgezinden Rob Roedema en Peter Bitter	9
Aanvulling op ‘Een groep zeldzame eerste-generatiepijpen uit Amsterdams afval, 1590-1625’ Bert van der Lingen	19
Een tabakspijp ter herdenking van de verovering van de zilvervloot door Piet Hein, 1628-1828 Bert van der Lingen	33
Leidens Ontzet op pijpen Ruud Stam	37
Herinneringspijpen naar aanleiding van de Vrede van Aken in 1748 Ron de Haan	47
Afval van een Schoonhovense pijpenbakker Jan van Oostveen	51
De firma G. Rompelman & Compagnie, fabrikant in grof aardewerk en pijpen te Kampen Bert van der Lingen	59
Een ijzeren persvorm uit Gennep en de pijpenmaker Peter Dorn (1849-1871) Jos Engelen	71
Glaspanelen van P. van der Want Gzn (Ivora) in Gouda Barbara Walraven	75
De merken ruiters te paard en vijf schijven in een Delftse tuin en de relatie tussen pijpenmakers te Gouda Bert van der Lingen	79
Een groep bijzondere pijpmodellen van Johann Partsch II, Theresienfeld, Oostenrijk Arjan de Haan	85
Misbruik van de naamsbekendheid van Gambier Arthur van Esveld	93
Geboetseerde en met de hand nabewerkte kleipijpen uit Noord-Frankrijk (Bretagne, Normandië en Nord-Pas-de-Calais) Ron de Haan	101
Iets over de sociale geschiedenis van de Belgische kleipijpenindustrie Ruud Stam	127
De sociale strijd op Belgische pijpen Ruud Stam	139
De Amsterdamse pijpenhandelaar Dirk Entvogel, zijn opvolger Jacob van der Werf en het handelsmerk Wapen van Gouda Bert van der Lingen	147
Advertenties met pijpen en tabak in Zürichse weekbladen, 1730-1806 Bert van der Lingen	165
Engelse summaries	185

Voorwoord

Het Jaarboek 2015 is het derde Jaarboek van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'. Opnieuw ligt er een fraai jaarboek, met gevarieerde artikelen over de geschiedenis van de tabakspijp, voor u. Het is mooi om te zien dat een keur aan auteurs zulke interessante en van fraaie afbeeldingen voorziene artikelen heeft aangeleverd.

Allereerst ruime aandacht voor de Nederlandse kleipijp. Rob Roedema en Peter Bitter behandelen opgegraven kleipijpen en aardewerk van opgravingen in **Alkmaar**, die verwijzen naar de **politieke voorkeur** in Alkmaar in de achttiende eeuw. In het Jaarboek 2014 beschreef Bert van der Lingen een bijzondere groep **eerste-generatiepijpen** uit de periode 1590-1625. Kort na publicatie bleken er nog veel meer vondsten te zijn die in een uitgebreide aanvulling zijn opgenomen. Van dezelfde auteur komen ook bijdragen over een pijp die de verovering van de **zilvervloot door Piet Hein** herdenkt en pijpen uit een **beerput in Delft** die familierelaties tussen de eigenaren van de gevonden merken aantoonst. Ruud Stam maakt een inventarisatie van pijpen die **Leidens Ontzet** in 1574 herdenken en Ron de Haan toont een drietal bijzondere modellen ter gelegenheid van de **Vrede van Aken** in 1748. Jan van Oostveen beschrijft pijpen en afval van een **pijpenbakker in Schoonhoven** en geeft nieuwe inzichten over de nijverheid in deze stad en Bert van der Lingen doet verslag van zijn onderzoek naar de firma **G. Rompelman & Compagnie** in Kampen, die kleipijpen voor de export naar Suriname maakte. Jos Engelen beschrijft een **ijzeren persvorm** die in een tuin in Gennep is gevonden en Barbara Walraven twee **glaspanelen** van de firma P. van der Want Gzn (Ivora) uit Gouda.

De buitenlandse kleipijpen zijn vertegenwoordigd in verschillende artikelen. Arjan de Haan laat in zijn bijdrage fraaie modellen uit de fabriek van **Partsch in Oostenrijk** zien. Arthur van Esveld gaat in op **misbruik van de naam Gambier** in Frankrijk en Ron de Haan toont de kenmerken van de grootste collectie **geboetseerde en met de hand nabewerkte kleipijpen** uit Noord-Frankrijk. Ruud Stam beschrijft de **sociale geschiedenis van de Belgische kleipijpennijverheid** en pijpen die de **sociale strijd in België** verbeelden.

Over de handel en export van kleipijpen heeft Bert van der Lingen een bijdrage over de 18e eeuwse **pijpenhandelaar Dirk Entvogel** uit Amsterdam en zijn opvolger Jacob van der Werf en verder een artikel over tabakspijpen en tabak in **advertenties in Zürichse weekbladen**, waarin onder meer duidelijk wordt welke pijpen in de 18e eeuw naar Zwitserland werden geëxporteerd.

Wij wensen u veel lees- en bladerplezier in het Jaarboek 2015 van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'.

Arjan de Haan en Bert van der Lingen

De firma G. Rompelman & Compagnie, fabrikant in grof aardewerk en pijpen te Kampen

Bert van der Lingen

Inleiding

In 1984 verscheen in het blad van de Pijpelogische Kring Nederland een bijdrage van Arnold Carmiggelt onder de titel 'Sprokkelhout uit vier IJsselsteden'.¹ Hierin worden een aantal pijpenfabrikanten genoemd die in de negentiende eeuw actief zijn geweest in Kampen. Onlangs zijn enkele aanvullende gegevens gevonden met betrekking tot de activiteiten van deze en andere personen. Gerardus Rompelman, de hoofdpersoon in dit artikel, vervaardigde vooral pijpen voor de export naar Suriname. Onderstaand is het verhaal van een pijpenfabrikant die zelf nooit een pijp zal hebben gemaakt maar alleen voor korte periode fungeerde als eigenaar en investeerder van een dergelijke fabriek. Wat deed Rompelman voordat hij pijpenfabrikant werd en hoe kwam hij ertoe? Welke tegenslagen ondervond hij in zijn privé en zakelijke leven die er mogelijk toe hebben bijgedragen naar Kampen te gaan en daar uiteindelijk weer vrij snel uit het zicht te verdwijnen?

Handel met Suriname

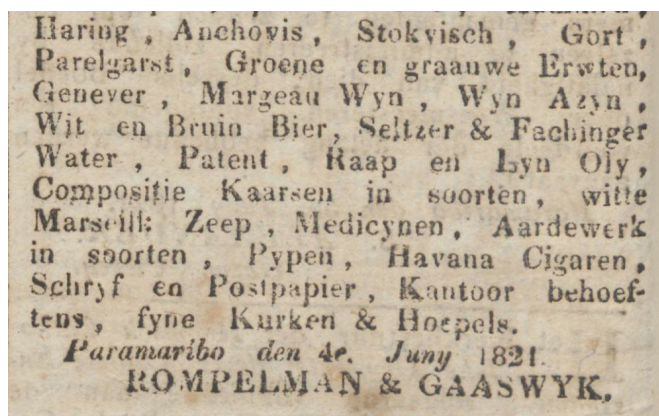
Gerardus Rompelman werd op 11 augustus 1795 te Amsterdam geboren.² Op 30 november 1815 trouwde hij te Amsterdam met Hendrika Koster. Toen hij op 14 januari 1852 overleed woonde hij in de Vijzelstraat 33 te Amsterdam.³ De familie is twee keer in Suriname geweest. Ruim drie jaar na terugkeer kocht hij een grof aardewerkfabriek in Kampen waar ook pijpen werden gemaakt.

Rompelman begon als kantoorbediende en werd later koopman. In 1819 en gedurende de periode 1825-1826

woonde hij in Paramaribo. Zowel zijn zakelijke als privé correspondentie liep via zijn drie jaar oudere broer Willem⁴ die in Amsterdam werkte bij het handelshuis Louis Bienfait en Soon. In de periode 1815-1825 had Willem in Paramaribo gewoond, waar hij Bienfait vertegenwoordigde en samen met Francois Gaaswyck onder de firmanaam Rompelman & Gaaswyck goederen verkocht (afb. 1).⁵ Hun pakhuis stond aan de 'Waterkant' tegenover de platte brug (afb. 2). De firma verkocht in Suriname onder meer boter, zout, vlees, stokvis, ansjovis, erwten, kaarsen, seltzerwater, wijn, bier, jenever, speelkaarten, medicijnen, grof aardewerk, tabakspijpen en sigaren.⁶ Na het overlijden van zijn compagnon keerde Willem in juni 1825 terug naar het hoofdkantoor in Amsterdam.⁷

De reis naar Suriname

In datzelfde jaar arriveerde Gerardus in Paramaribo en nam daar het agentschap van zijn broer bij Bienfait over. Het lijkt erop dat Gerardus nogal eens problemen had met personen in zijn omgeving. Toen hij in 1825 met het schip van kapitein Sneebek naar Paramaribo voer was er een en ander voorgevallen. Een medepassagier, de weduwe Swaen (geboren Juliaans)⁸ schreef hierover na aankomst een klacht aan de firma Bienfait in Amsterdam.⁹ De brief kwam terecht op het bureau van broer Willem! De weduwe klaagde erover hoe miserabel de reis op het schip van Sneebek was verlopen en over de erbarmelijke omstandigheden aan boord. De kapitein had dagelijks ruzie met zijn passagiers en 'Rompelman was de aanvoerder daar van, bij de kaptijn bragt die alles aan, dan van het volk boove dan van ons in de kajuid, daar was de kaptijn Sneebek me gediend dat Rompelman hem hooning om de mond smeerde, het woord was ook tusse Rompelman en Sneebek, twee Joode weete wat'. Ook over het eten was ze niet tevreden. Ze moesten roggen- en wittebrood eten dat bij Madeira al groen en geel beschimmeld was en daarom met azijn werd bestreken en er kwamen torren uit het beschuit. De kapitein bleef ruzie maken en Rompelman 'was wel te vrede als die nagt en dag maar jannever

Afb. 1. Advertentie van de firma Rompelman & Gaaswyk. Surinaamsche courant, 07-06-1821.

Afb. 2. De Waterkant, Paramaribo, 1823 (uit E. Beyer).

of rooij wijn had, eer dat de kaptijn smorgens vroeg uijt zijn bed kwam had Rompelman al aan de janneever vles geweest’.

Goederen voor Suriname

De firma Bienfait had zelf plantages in Suriname en daarnaast hielden ze zich bezig met het administreren van andere plantages ofwel het regelen van transport en de verkoop van goederen van andere plantages zoals suiker, katoen en cacao. Ook voorzag men de plantages vanuit Nederland met benodigdheden waaronder bouwmaterialen, kleding, voedsel en zogenaamde ‘negerpijpen’ voor de slaven.

Gerardus heeft ook op eigen rekening zaken gedaan in Suriname en zal daar dezelfde goederen als zijn broer hebben verkocht. Ook handelde hij in wisselbrieven, een schriftelijke betalingsopdracht die veelal in de internationale handel werd gebruikt. Gerardus verdiende daar als tussenpersoon een percentage mee.¹⁰ De vanuit Nederland aangevoerde goederen werden in zijn pakhuis opgeslagen. Klanten waren plantage-eigenaren, kooplieden en andere ingezetenen van de kolonie Suriname. In december 1825 verplaatste hij dit pakhuis naar de hoek van de Herenstraat en Kerkstraat in Paramaribo in het huis waar eerder de overleden plantage-eigenaar E.C. Martzilger woonde (afb. 3).¹¹

Uit de vroegst bewaard gebleven correspondentie van eind 1825 blijkt dat Gerardus via zijn broer handelsgoederen inkoop. Het ging om goederen die in opdracht van Louis Bienfait en Soon werden verkocht en privéhandel. Willem kreeg via deze briefwisselingen gedetailleerd uitgelegd welke goederen hij moest verzenden en bij welke handelaren die het beste ingekocht konden worden. Zijn broer was goed op de hoogte van de verschillende leveranciers. Veel betalingen vonden contant en bij aflevering plaats. Regelmatig werd het verschuldigde geld contant met

scheepskapiteins meegegeven en in Nederland aan de schuldeisers overhandigd. Gerardus wilde het benodigde geld meesturen in de brief maar was niet zo bekend met kapitein Kerkhoven die het schip naar Amsterdam voer en vroeg zijn broer het geld voor te schieten. Kwam er een bekende kapitein in Suriname aan dan kon hij daar zijn geld aan toevertrouwen. Het was de snelste manier om geld over te maken en zaken te doen.

Een jaar later werden in opdracht van de firma Bienfait goederen ingeladen in het schip Emanuel van kapitein Stachouwer. Gerardus vroeg zijn broer 60 manden aardappelen en enkele manden met uien mee te sturen. H. Berckx, die vlak bij Rompelman een pakhuis had, vroeg aan Willem om spoedige toezending van onder meer 50 paar schoenen, vaatjes gerookt spek, vaten best witbier, meisjeskousen en aardewerk. Als presentje stuurde hij Willem ‘een kistje Surinaamsche Sigaren’ en een trommeltje chocolade.¹² Het roken van sigaren lijkt in Suriname onder de daar wonende Europeanen rond 1820 al ingeburgerd te zijn. Een partij sigarenkokers die Willem eerder vanuit Amsterdam had gestuurd was bijna uitverkocht.¹³ Ook in verschillende advertenties werden behalve pijpen ook sigaren aangeboden. Die kwamen voornamelijk uit het Caraïbisch gebied zoals de Havanasigaren waarmee in 1820 en 1821 geadverteerd werd door Rompelman & Gaaswyk (afb. 2).¹⁴

Via Amsterdam en Haarlem naar Kampen

Op 13 oktober 1826 overleed op 28 jarige leeftijd Hendrika Koster, de vrouw van Gerardus, ‘na alvorens van een dood kind verlost te zijn’.¹⁵ Enkele maanden later keerde hij terug naar Nederland. Een paar jaar later werd hij genoemd als pijpenmaker te Kampen maar voordat hij daar terecht kwam was er een en ander voorgevallen met zijn schoonfamilie. Begin 1828 schreef Gerardus aan zijn broer wat hem na terugkeer in Nederland was overkomen.¹⁶ Koster, zijn schoonvader, wilde graag dat Gerardus met zijn dochter Crisje zou trouwen en hij mocht alvast toestemming vragen voor het huwelijk.¹⁷ Gerardus gaf te kennen daartoe niet ongenegen te zijn, maar dat het huwelijk nooit doorgang kon vinden als zijn bruid geen behoorlijke uitzet kreeg. Crisje woonde toen in Haarlem bij haar zus Barendina Alida en zwager Hendrik Wellan.¹⁸ Zij raadde Gerardus aan kamers in Haarlem te huren zodat ze wat meer samen konden zijn. Naderhand kwam hier uit voort ‘meer door aanleiding van haar als van mij, gemeenschap met haar te hebben’. In augustus 1827 trokken ze in bij zijn schoonouders in Amsterdam en in oktober kwam de officiële toestemming voor het huwelijk. Gerardus sprak Koster direct aan over de uitzet ‘hetwelk eindelijk na vele moeite zou zijn eene f 600 hoewel het meisje geheel ontbloomt van goed was’. Kennelijk werd daar hevig over onderhandeld.

Gerardus had na het overlijden van zijn vrouw de legitieme portie van hun minderjarige kinderen nog

Afb. 3. Advertentie van Gerardus Rompelman. Surinaamsche courant, 23, 30 en 31-12-1825

niet ontvangen. Inmiddels was wel de nalatenschap van zijn overleden schoonmoeder verdeeld. Als weduwnaar van Hendrika had Gerardus recht op haar portie uit de erfenis. Koster wilde de f 600 uitzet van deze legitieme portie ‘onder allerlei voorwendsels volstrekt’ aftrekken maar Gerardus was daar op tegen. Hij liet door een notaris een document opmaken om ervoor te zorgen dat het bedrag niet werd ingehouden maar Koster weigerde dit keer op keer te tekenen. Op 15 januari 1828 kreeg hij van Barendina Alida een brief dat Crisje vier dagen eerder was bevallen van een zoon. Door de conflicten met zijn schoonvader en het gedrag van Crisje is het nooit tot een huwelijk gekomen. In de brief aan zijn broer schreef hij dat Crisje meermalen vertelde dat zij gemeenschap met anderen heeft gehad, ‘van wien zij de namen, ja zelfs de plaats noemde waar zulks gebeurd was, dien mij natuurlijk geheel van deeze verbintenis [deden] afzien’. Gerardus heeft het kind van Crisje niet erkend.

Smet op de naam Rempelman

Gerardus had een brief van zijn moeder ontvangen waarin zij schreef dat ‘Bienfait alles wist’ en dat Willem hierover erg verdrietig was. Het was een smet op het blazoen van de Rempelmannen, omdat ze altijd zo’n goede naam hadden. Gerardus wilde graag van Willem weten wat Bienfait precies wist. Ging het om zijn onechte kind bij Crisje Koster, de problemen die hij met haar vader had over de uitzet voor het huwelijk dat uiteindelijk niet doorging of had het te maken met (financiële) perikelen uit zijn Surinaamse periode? Uit de briefwisseling blijkt dat ene Van der Tak nog geld van hem eiste terwijl hem al f 2000 was afbetaald, maar waarvan hij nog steeds geen geldoverschrijving had ontvangen. Ook geld van het handelshuis Vogel & Cie was nog niet binnen en verder had hij wissels betaald die door procureur Bijlaart uit Suriname op hem waren getrokken. Het lijkt erop dat Gerardus zijn broer probeerde aan te tonen dat hij onmogelijk zijn schulden kon betalen omdat hij zelf zijn geld nog niet had ontvangen. Volgens hem heeft Koster, zijn schoonvader, bij Vaillant¹⁹ over hem zitten stoken: ‘is het de laster de vervloekte laster die Koster bij Vaillant gestookt heeft, hier moest gij zelf beeter van overtuigd zijn’. Gerardus is van mening dat hij in Suriname in evenzoveel aanzien was, ‘en even onbepaald crediet had als u, ten spijt en jalousie van mijn vijanden, het is vandaag juist een jaar

geleden dat er deze wissels van f 1000 terug kwamen, ik had al mij producten gelaaden en gaf slegte wissels in betaling op mij zelve’.²⁰

Pottenbakkerij en pijpenfabriek te Kampen

Op de Burgwal bij de Schapensteeg stond (ter hoogte van het huidige nr. 123) de pottenbakkerij van Hermen Cornelis Berghuis en Hendrik Christiaan Schwartz. Zij hadden het bedrijf in februari 1821 opgestart.²¹ In een vroege advertentie laat de firma Schwertz[!] en H.C. Berghuis te Kampen weten ‘allerlei soorten van Vriesch en Duitsch aardewerk’ te fabriceren (afb. 4).²² De samenwerking tussen Schwartz en Berghuis is in een onbekend jaar beëindigd. De pottenbakkerij/ pijpenmakerij heeft in relatief korte periode verschillende eigenaren gehad waardoor de eigendomsverhoudingen niet altijd even helder zijn (Tabel 1).

Voor het eerst in 1827 is er sprake van samenwerking tussen Hermen Cornelis Berghuis en Cornelis van Heijningen.²³ In dat jaar maakten zij al tabakspijpen. Dit blijkt uit een rekest van 16 juli 1827 waarin zij de stadsbestuurders verzochten om hun pijpen en de papieren op de pijpenmandjes van het wapen van Kampen (een burg met drie torens) te voorzien. Dit werd door de bestuurders toegestaan.²⁴ De stroken papier waarop het fabrieksmerk was gedrukt werden als reclame op de pijpen in de mandjes gelegd voordat ze op transport gingen. Het woord mandjes lijkt hier specifiek te duiden op de kleine bennetjes waarin een gros betere kwaliteitspijpen werd verpakt.

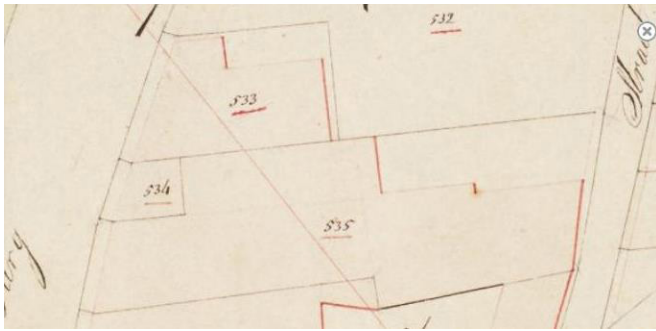
Pijpen- en aardewerkfabriek te Kampen

Kort daarna verscheen Gerardus Rempelman op het toneel. In Suriname had hij allerlei goederen verkocht waaronder aardewerk en tabakspijpen. Er werden lange fijne pijpen verkocht maar vaker ging het om korte ‘negerpijpen’ die op gezette tijden aan de slaven werden uitgedeeld. Kennelijk zag hij er brood in om zich na terugkeer in Nederland bezig te houden met de vervaardiging van en de handel in deze pijpen.

Op 17 december 1827 kocht Gerardus daartoe driekwart van de gebouwen en gereedschappen van een ‘potte of grof aardewerkfabriek’ op de Burgwal in Kampen van de koopman en pottenbakker Hermen Cornelis Berghuis.²⁵ Rempelman stond, toen nog zonder beroep,

Afb. 4. Advertentie Schwertz[!] en H.C. Berghuis. Overijsselsche courant, 06-02-1821.

Afb. 5. De Burgwal (links) en de Schapensteeg (onder) met de kadastrernrs. 534 en 535.

ingeschreven als inwoner van Amsterdam op het adres Brouwersgracht 3, maar had het voornemen om naar Kampen te verhuizen.

Rompelman betaalde f 3.000 voor de twee naast elkaar gelegen huizen en erven (Wijk 4, nrs. 91 en 92) aan de Burgwal bij de 'Kleine Plantagie'.²⁶ De pottenbakkerij en het bijbehorende huis en erf stonden op de Burgwal. Het perceel waar de pottenbakkerij op stond liep door tot aan de Buiten Hofstraat. Op de kadasterkaart zijn het huis en erf aangegeven met sectie F nr. 534 en de pottenbakkerij op nr. 535 (afb. 5).

De gebouwen hadden een waarde van f 1.595 en de gereedschappen en instrumenten f 2.405. Die bestonden onder meer uit 700 à 800 planken (f 300), twee koperen kommen (f 300), een loodmolen (f 154), een kleimolen (f 300), vier draaiwielen (f 80) en 200 vormen (f 140). Gereedschappen die specifiek bij een pijpenmakerij behoorden werden in de akte niet genoemd. Gezien het hoge aantal en de lage waarde zullen de vormen in de pottenbakkerij gebruikt zijn. Gerardus betaalde in totaal f 2.000. Een deel van de koopsom bleef als hypotheek op de gebouwen gevestigd tegen een rente van 5 procent per jaar.

Op dezelfde dag gingen Rompelman en Berghuis een compagnieschap aan voor het besturen van de grof aardewerkfabriek met een contractsduur van vier jaar ingaande 1 januari 1828.²⁷ Overeengekomen werd dat Rompelman zijn driekwart eigendom in de huizen en gebouwen aan de Burgwal afstond voor de uitoefening van de fabriek. Verder nam hij driekwart van de

gefabriceerde goederen, materialen en grondstoffen met dertig procent korting over en bracht die in de compagnieschap in. Berghuis deed hetzelfde met het laatste vierde deel. De winsten en verliezen werden door hen in dezelfde verhouding genoten en geleden.

De firma handelde onder de naam G. Rompelman & Compagnie. Rompelman kreeg de leiding en het beheer over de fabriek en was als enige gerechtigd tot het incasseren en betalen van gelden en het doen van in- en verkopen van grondstoffen en verwerkte goederen. Ingeval hij vroegtijdig kwam te overlijden had hij de Amsterdamse makelaar Hendrik Rompelman Jansz aangesteld om de zaken voort te zetten en bij diens overlijden nam broer Willem de zaken waar. Een opmerkelijke aantekening in het contract betrof de rol van Cornelis van Heijningen, de voormalige compagnon van Berghuis. Het stond Rompelman namelijk vrij om een derde van zijn aandeel in de compagnieschap aan Cornelis van Heijningen af te staan, maar het beheer mocht hem niet worden gegeven.

De fabriek produceert

Het zal een flinke fabriek zijn geweest. Begin januari 1828 draaide de aardewerkfabriek van de firma G. Rompelman & Compagnie namelijk met zeventien knechten. Op 8 januari stuurde hij een aantal door hen gefabriceerde tegels naar zijn broer Willem in Amsterdam.²⁸ Waarschijnlijk waren dit een van de eerste producten uit zijn eigen fabriek. "Voor zoverre ik hier de zaken beschouw zie ik er een gat in, het eenige bezwaar is, als ik mijn geld maar los krijg" schreef hij aan Willem. Waarschijnlijk bedoelde hij het geld dat hij nog uit Suriname verwachtte. Hij vroeg zijn broer om bij Nicolaas Cotray, een bekende Amsterdamse drukker, uitgever en boekhandelaar, 100 circulaires te bestellen, 100 rekeningen bedrukt met *Firma G. Rompelman & Cie.* en 100 kaartjes in steendruk met de tekst *G. Rompelman & Cie. Fabrikeurs in grof aardewerk en pijpen.*

Volgens Gerardus was het begin van zijn ondernemerschap in Kampen niet gemakkelijk maar kon er na verloop van tijd geld verdiend worden aan de potten- en pijpenfabriek. Kennelijk was er extra geld nodig maar de verwachting was dat dit niet van zijn

Tabel 1. Lijst met eigenaren van de pottenbakkerij en pijpenfabriek in Kampen.

Pijpenfabrikanten / eigenaren		
Hermen Cornelis Berghuis & Hendrik Christiaan Schwartz	Burgwal	1821-1827[?]
Hermen Cornelis Berghuis & Cornelis van Heijningen		1827?-1827
Hermen Cornelis Berghuis & Gerardus Rompelman	Burgwal (bij kleine plantage), wijk 4, nr. 91 & 92	1827-1828
Gerardus Rompelman & Cornelis van Heijningen		1828-1828
Hendrik Gustaaf Frerichs & Jacob Frans Steinman	Herensmitsteegje (oven en turfloods)	1829-1832

compagnon Berghuis zou komen omdat die volgens Gerardus ‘geheel niet regt door zee gaat’. Hij wilde proberen of Cornelis van Heijningen f 2.000 à 2.500 van zijn familie voorgeschoten kon krijgen om te investeren in het bedrijf. Het geld zou dan onder beheer van Rompelman blijven tegen een jaarlijkse rentevergoeding aan Van Heijningen, waardoor die later een goed bestaan zou kunnen krijgen. Van Heijningen mocht, mogelijk op aansporing van Berghuis, contractueel het beheer over de compagnieschap niet voeren. Als de geldlening er zou komen dan zou dat mogelijk buiten medeweten van Berghuis gaan. Hij vroeg zijn broer hierover te praten met twee in Amsterdam woonachtige ooms van Cornelis van Heijningen. Mogelijk konden zij bewerkstelligen dat het geld vrij kwam.²⁹

Gerardus maakte duidelijk onderscheid tussen de pijpen- en de pottenfabriek. Het is echter niet bekend hoeveel van de eerder genoemde zeventien knechten in de pijpenfabriek werkten. Gerardus schreef hierover: ‘Ik heb nog eenige kamers verhuurd voor de pijp Fabriek teegen f 100, ik heb thans van deeze Fabriek dit werkvolk bij mij in ’t achterhuis’. Dat zou betekenen dat alle werknemers van de pijpenfabriek in het achterhuis van de woning(en) aan de Burgwal woonden.

Pijpenmakers in Kampen

Het is onwaarschijnlijk dat de eigenaren/investeerdere van de pijpenfabriek zelf pijpen hebben gemaakt. Het aantal personen dat zich daadwerkelijk met de fabricage bezighield is niet bekend. Er zijn echter een viertal personen gevonden die zeer waarschijnlijk als arbeiders in de pijpenindustrie in Kampen hebben gewerkt: Jannes ter Burg, Petrus van Erp, Cornelia Solie en Johannes de Moolenaar (Tabel 2). Met uitzondering van Ter Burg kwamen alle andere pijpenmakers uit 's-Hertogenbosch, waar Leonardus Eras in 1810 een pijpenfabriek was begonnen.³⁰

Jannes ter Burg is de enige die in de archieven in Kampen als pijpenbakker staat vermeld en tevens de

enige die niet van buiten de stad kwam. Ter Burg³¹ werd in 1788 te Kampen geboren.³² Rond 1811 huwde hij met Arendje van Aalderink (1781-1849). Uit de gegevens op de kadasterkaart van Kampen (1811-1832) blijkt dat hij woonde in een huis met erf in wijk 4, sectie F, nr. 399. Er zijn geen aanwijzingen dat Ter Burg zelfstandig pijpenmaker is geweest. Op de kadasterkaart staan drie huisjes naast elkaar ingetekend waarvan het rechter pand bewoond werd door Ter Burg (afb. 6 en 7). De gesloopte panden stonden tegenover de huidige panden aan het begin van de Hagenkade tussen de Oudestraat en de Buiten Nieuwstraat. Vanaf 1842 was zijn beroep wever. In 1849 woonde hij op het adres Burgwal, wijk 4, nr. 78.

Aan het einde van de pijpennijverheid in Kampen zien we een aantal pijpenmakers terugkeren naar hun plaats van herkomst. Petrus van Erp werd geboren op 12 januari 1785 te Gorinchem als zoon van de pijpenmaker Henricus van Erp en Petronella van Henne. Twee van zijn broers, Henricus (geb. 05-03-1787 te Gorinchem) en Hendrik (geb. 14-09-1794 te Gorinchem), waren eveneens pijpenmaker. Bij zijn huwelijk op 24 juni 1812 te 's-Hertogenbosch met Cornelia Solie (Cornelia Grieten) waren beiden in die stad werkzaam in de pijpenfabriek van Leonardus Eras. In of na 1822 ging de familie naar Kampen.³³

In november 1830 gingen Petrus en Cornelia met hun kinderen Maria, Margareta, Petrus en Hendrik vanuit Kampen terug naar 's-Hertogenbosch en werden opnieuw ingeschreven in het bevolkingsregister. Het zal niet toevallig zijn dat Petrus vertrok op het moment dat de laatste pijpenfabriek van Kampen was gestopt. Bij aankomst in 's-Hertogenbosch werd hij eerst ingeschreven als sjouwer. Aangezien hij bij zijn huwelijk in 1812 pijpenmaker was is het niet ondenkbaar dat hij dit beroep ook in Kampen heeft uitgeoefend. Twee van hun kinderen, Henricus (geb. 1812) en Pieter Hendrik (geb. 1818), die beiden in 1838 huwden, werkten eveneens als pijpenmaker bij Eras. Petrus overleed op 7 mei 1837 te 's-Hertogenbosch.

Afb. 6. Hagenkade met in het midden de afgebroken huizen. Het witte huis vooraan is nr. 401 op de kadastertekening.

Afb. 7. Huidige Hagenkade met de afgebroken huizen (v.l.n.r. kadaster nrs. 401, 400 en 399).

Een maand eerder was ook de pijpenmaker Johannes Moolenaar met zijn vrouw Maria Ponsaart³⁴ en hun kinderen Marianne Ponsaart en Catharina de Moolenaar uit Kampen weggegaan. Johannes werd geboren op 8 mei 1791 te 's-Hertogenbosch. In augustus 1820 trouwde hij daar met Maria Ponsaart.³⁵ In oktober 1826 overleed hun zoon te 's-Hertogenbosch.³⁶ De familie zal na oktober 1826 naar Kampen vertrokken zijn en in oktober 1830 teruggekeerd naar 's-Hertogenbosch. Johannes overleed daar twee jaar later.³⁷

Kwaliteitspijpen voor de slaven

Het lijkt erop dat in Kampen voornamelijk 'negerpijpen' zijn vervaardigd die met overige handelsgoederen naar de kolonie Suriname werden verscheept. Deze benaming komen we in de achttiende eeuw al tegen. In 1769 verzond Fredrik Cagias bijvoorbeeld 15 kisten 'negerpijpen' met een waarde van circa 270 gulden naar Curaçao en in 1775 verzond J. P. de Putter een kistje 'negerpijpen', een vat tabak en zout ter waarde van circa 175 gulden naar Suriname. Volgens de advertenties in de Surinaamse weekbladen ging het bij deze pijpen om een korte soort maar de kwaliteit was er nooit bij vermeld. Ook de bekende Goudse pijpenfabrikant Frans Verzijl verkocht pijpen op St. Eustatius, Curaçao en in Suriname, maar daar stond geen benaming bij.

In 1828 was Willem Rompelman nog steeds in Amsterdam werkzaam bij de firma Louis Bienfait en Soon en hij lijkt daar onder meer verantwoordelijk te zijn geweest voor de inkoop van handelsgoederen. Hierdoor kon Gerardus hem direct de in Kampen vervaardigde pijpen tegen een scherpe prijs aanbieden. Eind januari 1828 schreef hij aan Willem: 'de Neeger pijpen kan ik U franco Amsterdam leveren teegen 85 cent dus een dubbeltje goedkoper als Ued ze had'.³⁸ Bienfait kocht deze pijpen gewoonlijk in voor f 0,95 per gros.

De prijzen die Rompelman noemt zijn bijzonder interessant aangezien er tot nu toe vanuit werd gegaan dat het rookgerei voor de slaven tot de allergeodkoopste groffe soort behoorde. Dit blijkt dus niet zo te zijn. Deze goedkope soort kostte hooguit f 0,45 of f 0,50 per gros. Dit betekent dat de plantage-eigenaren hun slaven tabakspijpen van een betere soort en kwaliteit gaven dan voorheen werd gedacht.

Het is niet bekend waar Bienfait deze pijpen kocht. Dit kan al in Kampen zijn geweest maar eerder valt te denken aan Gouda waar nog steeds het merendeel van de pijpen vandaan kwam. De prijzen van pijpen zijn over lange periode niet veel veranderd en daarom is het aardig een vergelijking te maken met het aanbod van pijpen in dezelfde prijsklasse in Gouda. De 'negerpijpen' waren van een korte soort. Ruim vijftig jaar later, in 1855, kostten de fijne korte soorten in Gouda bij Pieter Goedewaagen³⁹ f 0,65 per gros en de iets langere fijne middeleinden f 0,80, terwijl de betere korte *porceleijne* soort f 0,85 kostte en de middeleinden f 1,00 moesten opbrengen (Tabel 3). De fijne soorten waren 20 tot 25 procent goedkoper dan de *porceleijne* soort. Als we deze prijzen vergelijken met de prijs van Rompelman dan zou het bij 'negerpijpen' gaan om middeleinden van de fijne soort of middeleinden of korte pijpen van *porceleijne* kwaliteit. Het gaat hier om pijpen zoals in afbeelding 9a en 9b.

De prijs die Rompelman noemde kwam ook overeen met de prijzen van de pijpen die Fredrik Cagias in 1769 naar Curaçao verscheepte. Volgens de prijslijst van Pieter Goedewaagen waren zijn prijzen gebaseerd op afname van minimaal 20 gros. Uitgaande van een kist van 20 gros bedroeg de prijs van de 'negerpijpen' van Cagias f 0,90 per gros. In totaal verscheepte hij 300 gros (43.200 stuks) pijpen. Deze prijzen komen overeen met de hierboven genoemde informatie van Gerardus Rompelman.

Verkoop pottenbakkerij

Halverwege april 1828 verkochten fabrikant Gerardus Rompelman en koopman Hermen Cornelis Berghuis de twee huizen met erven op de Burgwal voor f 1.600 aan de koopman en fabrikant Hendrik Christiaan Schwartz en Cornelis Vogelzang, commies van 's Rijks belastingen.⁴⁰ Een bedrag van f 1.000 tegen vijf procent rente per jaar bleef als hypotheek op de panden gevestigd ten behoeve van Hermen Cornelis Berghuis. De hypotheek ging over van Rompelman op de nieuwe eigenaren. De compagnieschap tussen Rompelman en Berghuis, tot het fabriceren van grof aardewerk onder de firmanaam G. Rompelman en Compagnie, werd in

Tabel 2. Lijst met personeel van de pijpenfabrieken in Kampen.

Jannes ter Burg (pijpenbakker)	Hagenkade, wijk 4, sectie F, nr. 399 (1811-1832) en Burgwal, wijk 4, nr. 78 (1849)	1811-1832 (1849)
Petrus van Erp	naar 's-Hertogenbosch	?-1830
Cornelia Solie	naar 's-Hertogenbosch	?-1830
Johannes Moolenaar	naar 's-Hertogenbosch	1826[?]-1830

mei daaropvolgend officieel beëindigd.⁴¹ Het bedrijf van Schwartz zal een aardige omvang hebben gehad omdat nog in 1833 toestemming werd gevraagd voor het plaatsen van een derde oven.⁴²

In de akte blijkt een verklaring te zijn opgenomen waarin Cornelis van Heijningen opnieuw naar voren komt. Kennelijk had Rompelman toch een aandeel in de compagnieschap aan hem afgestaan. Rompelman en Van Heijningen gingen na de verkoop van de aardewerkfabriek samen verder met de pijpenfabriek. Kopers en verkopers verklaarden elkaar niet te zullen beconcurreren. Rompelman en Van Heijningen mochten, zolang Schwartz en Vogelzang de fabriek van grove aarden potten uitoefenden, niet eenzelfde fabriek beginnen en Schwartz en Vogelzang beloofden 'geen Pijpe Fabriek te zullen oprichten' binnen de Gemeente Kampen. Bij eventuele verkoop van een van de fabrieken gaven ze elkaar de eerste keus.

De pijpenfabriek had geen oven, die was in gebruik bij de verkochte aardewerkfabriek. Schwartz en Vogelzang spraken af 'om wekelijks voor de heren Rompelman en Van Heyningen te zullen bakken 16 á 18 potten met pijpen en voor niemand anders pijpen te zullen bakken, en zulks voor de prijs die daarvoor in Gouda betaald wordt'. Rond het midden van de negentiende eeuw moest hiervoor in Gouda tussen de f 0,42 ½ en f 0,45 cent per pot worden betaald.⁴³

Als we uitgaan van 50 stookweken dan komen we jaarlijks uit op gemiddeld 850 potten. In Oudshoorn bij Alphen aan den Rijn werden in 1811 nog 600 potten met pijpen gebakken.⁴⁴ Over de inhoud van pijpenpotten uit Gorinchem is bekend dat die een inhoud van circa 340 tot 600 pijpen hebben gehad.⁴⁵ In deze stad werden voornamelijk korte pijpen vervaardigd. Ook in Kampen werden korte pijpen gemaakt. Aan de hand van bovenstaande gegevens kan een zeer ruwe schatting worden gemaakt van de productieaantallen. Uitgaande van de hierboven berekende 850 potten en het feit dat er volop werd geproduceerd, zal de jaarproductie van

Rompelman en Van Heijningen op circa 2.007 tot 3.542 gros (circa 289.000 tot 510.000 stuks) hebben gelegen.

Het lijkt er echter op dat de verkoop van de pijpen niet verliep zoals gepland. Gerardus had contacten in Suriname maar kreeg geen post retour. Hij schreef aan Willem: 'Ik heb weer met Bodeman geen brieven van Surinamen ontvangen, nu weet den heemel wat er aan scheelt ik kan het nog volstrekt niet meer begrijpen'. Waarschijnlijk bedoelde hij J.B. Bodeman, kapitein van het schip *De goede Verwachting*.⁴⁶ Bodeman had in de Herenstraat in Paramaribo een pakhuis.⁴⁷ Hij leverde goederen aan diverse kooplieden maar hield er zelf ook een handel op na.

In mei vroeg hij Willem opnieuw of 'de Heer Bienfait ook een partijtje neegerpijpen [kan] gebruiken. Ued heeft ze toen genoteerd 95 Centen ik kan U die franco Amsterdam teegen 85 Centen leveren, mogelijk kan Staghouwer deselve meede neemen.⁴⁸ Was er na zijn verzoek in januari geen opdracht tot levering van pijpen aan Bienfait gekomen? Stachouwer voer evenals Bodeman op Suriname. Hij was kapitein op de *Jonge Lodewijk Anthony*.⁴⁹ Bodeman werkte eerder samen met F. Gaaswyck, die in Suriname met Willem Rompelman een compagnieschap was aangegaan.⁵⁰ Hieruit blijkt de nauwe verwevenheid tussen deze handelaren. Mogelijk was het voor Gerardus lastig om tussen deze kooplieden te komen, zeker als er een zekere smet op je naam stond.

De afgelopen periode had Gerardus veel verloren: 'ik heb anderhalf jaar dat ik hier ben van de hoogeboom afgetierd. Nu weer 700 à 800 van de Pottfabriek verloren, en het eenigste wat mij nu overschiet en dat zig goed aan laat zien de pijpen Fabriek, nu zal ik het wel regt uitgeven zo dat ik ook dit niet kan volhouden, en dan te gaan toedelen met mijn kinderen, neen dat niet'. Inmiddels had hij Willem ook gevraagd om de namen van plantages in Suriname en de eigenaren. Het lijkt erop dat hij direct contact wilde zoeken om zijn producten rechtstreeks te verkopen.⁵¹

Het zou uiteindelijk niet goed aflopen met Rompelman.

Tabel 3. Prijzen van porseleine en fijne pijpen (Pieter Goedewaagen, 1855).

porseleine soort	porseleine	Fijne
lange met ordinaire kop	1,80	1,35
lange met kleine kop	1,80	1,30
lange met kleinste kop	1,80	1,35
lange kantoorpijp	1,65	1,20
middeleinden met ordinaire kop	1,00	0,80
middeleinden met kleine kop	1,00	0,80
korte met ordinaire kop	0,85	0,65
korte met klein kop	0,85	0,65

In december 1828 wordt hij genoemd als schuldenaar en zonder beroep. Wat er verder met Gerardus gebeurde is niet bekend.

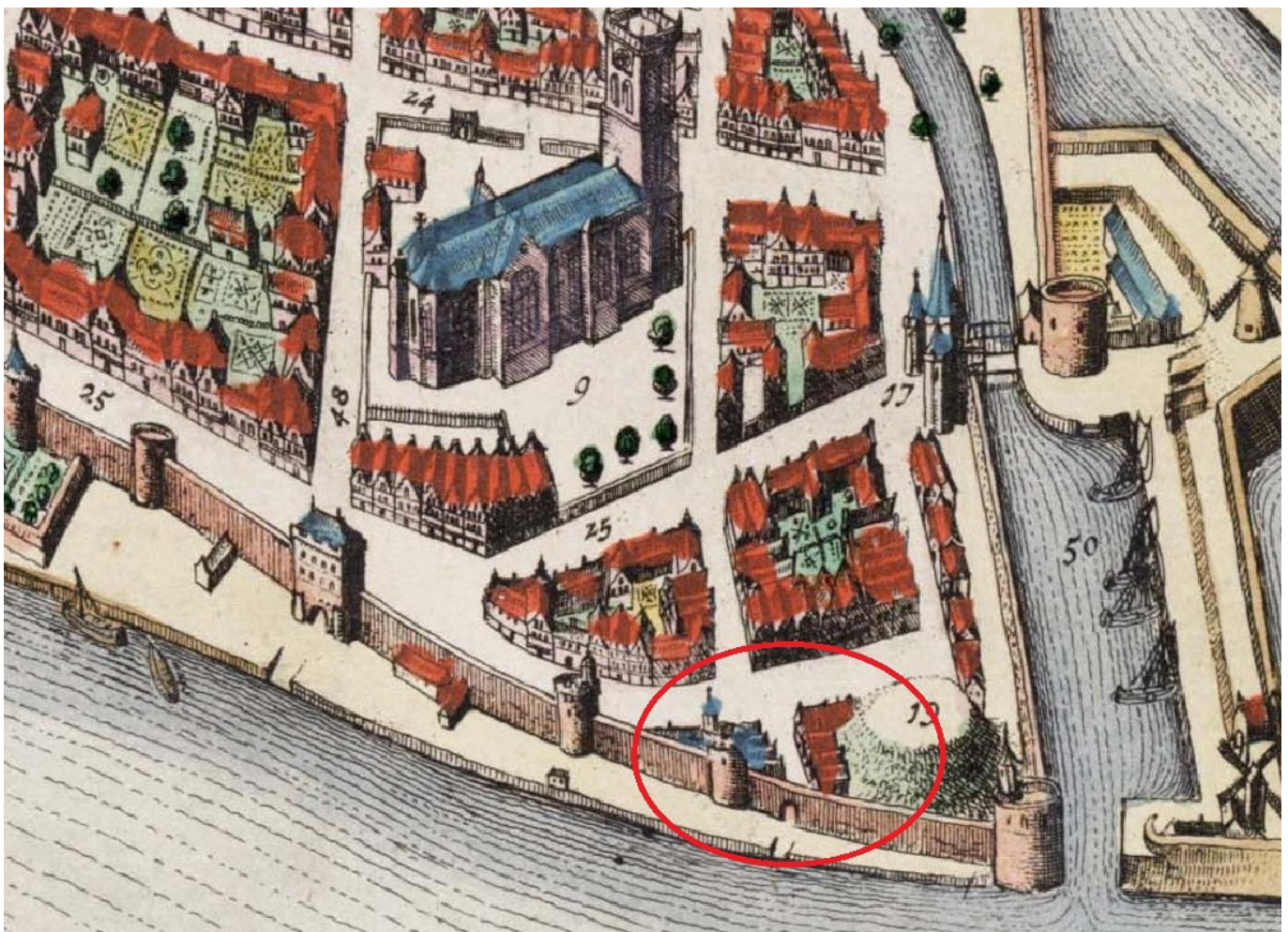
Fredericks en Steinman, nieuwe eigenaren pijpenfabriek

Korte tijd later, in maart 1829, heeft de pijpenfabriek twee nieuw eigenaren, Hendrik Gustaaf Frerichs (ook Fredericks, Freriks) en Jacob Frans Steinman. Op 14 maart van dat jaar verzochten zij het stadsbestuur van Kampen om een stukje grond, gelegen 'tegen de stadsmuur aan het kleine poortje bij de heeren Smits Steeg ten einde aldaar een oven te plaatsen' (afb. 8).⁵² Drie maanden later verzochten zij daar nog een stuk grond om een turfloods op te zetten. Dit verzoek werd op 29 augustus 1829 goedgekeurd: 'Aan de heeren Steinman en Fredericks pijpenbakkers alhier wordt bij dezen tot weder op zeggens toe vergund het gebruik van eenige ledige grond tusschen het kleine poortje en het daarbij staande secreet om dezelve te mogen omrasteren en aan het einde van dezelve op een afstand van tenminste tien ellen van de oven een turfloods te mogen timmeren zijnde de vergunde grond in het geheel lang 20 ellen en breed uit de oven 6 ellen voort gaande

aan het einde op de breedte van een el binnen de bomen langs de muur mits dat alles geschied onder toezicht van den stadsarchitect en tegen betaling van een jaarlijkse recognitie van f 280,00 ingaande 1 september 1829'.⁵³ Het stuk grond had omgerekend een lengte van 13,62 meter en een breedte van 4.09 meter. De houten turfloods kwam minimaal 6.81 meter vanaf de oven te staan.⁵⁴ Het is aannemelijk dat hierin de turf werd opgeslagen om de pijpen te branden.

Volgens een landelijke inventarisatie van 17 juli 1829 zetten Steinman en Frerichs 'het wapen der stad Kampen op de monster- of pronkpijp en op de papieren en manden. Voorts op de hiel van alle pijpen het merk *Kn*'.⁵⁵ Deze letters zijn waarschijnlijk een afkorting van de naam Kampen. Een pijp met dit hielmerk en met een gestileerd wapen van Kampen als bijmerk op de zijkant van de hiel is gevonden in Groningen. In deze vorm lijkt het bijmerk enigszins op het wapen van Gouda.⁵⁶ Ook in Zwolle is een exemplaar gevonden (afb. 9a en 9b).⁵⁷

Evenals hun voorgangers hielden de 'fabrikanten in aarden pijpen' Steinman en Frerichs het niet lang vol. Op 3 april 1832 werd de compagnieschap die tussen

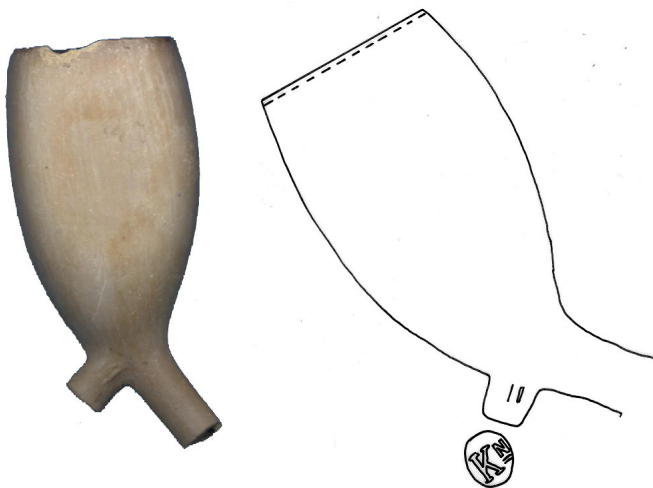

Afb. 8. De latere Herensmitsteeg met het kleine poortje. Johannes Blaeu, 1649.

hen bestond ten aanzien van de fabriek en handel beëindigd.⁵⁸ Hendrik Gustaaf Frerichs overleed ruim vier maanden later op 6 augustus 1832. Hij is niet rijk geworden van zijn pijpenfabriek. De nagelaten boedel had een geschatte waarde van f 317,95.⁵⁹ Zijn dochter liet de roerende goederen uit de nalatenschap van haar vader openbaar verkopen. De opbrengst bedroeg f277,00.⁶⁰ Een zilveren snuifdoos behoorde met 6 gulden tot zijn duurdere bezittingen. Gereedschappen uit de pijpenmakerij werden niet aangetroffen in de boedel. Die had Frerichs kennelijk al eerder van de hand gedaan of waren overgegaan naar Steinman.

Conclusie

De negentiende eeuwse pijpenfabricage in Kampen is maar van korte duur geweest. De eigenaren waren vooral investeerders die waarschijnlijk zelf niet wisten hoe ze een pijp moesten kisten. Het personeel betrof men voornamelijk uit de fabriek van Leonardus Eras in 's-Hertogenbosch. Onder Rompelman was het de enige bekende pijpenfabriek die specifiek produceerde voor de slaven in de voormalige kolonie Suriname.

Afb. 9a en 9b. Ovale pijp, hielmerk Kn. Bijmerk zijkant hiel links drie streepjes (gestileerd wapen van Kampen) en hiel rechts een cirkel. Kampen, Frerichs en Steinman, 1829-1830. (Foto en tekening: (c) Jan van Oostveen (<http://kleipijp.home.xs4all.nl>), uit Van Oostveen, 2005, p.30, afb. 25.)

Noten:

- 1 Carmiggelt, 1984, p.54-59.
- 2 Stadsarchief Amsterdam (SAA), Website: Index Dopen, inv. nr. 116, p.539 (folio 270), nr.6, 11-08-1795. Gerardus was een zoon van Jan Rompelman en Maria Hillegonda Lindeman.
- 3 SAA [website], Website: Index Bevolkingsregister 1851-1853.
- 4 SAA [website], Website: Index Dopen, DTB 59, p.449, nr.4, 21-11-1792.
- 5 Surinaamsche courant, 02-04-1825 en 06-05-1825.
- 6 Advertentie met pakhuis voorraad van Rompelman & Gaaswyck. Surinaamsche courant, 24-09-1821.
- 7 SAA, toegang 646 Archief van Handels-, Scheeps-, Assurantie- en Plantagezaken Louis Bienfait en Soon, Inv.nr. 244, Permissie-pas voor W. Rompelman, verstrekt door de gouverneur-generaal der kolonie Suriname, tot vertrek uit Suriname, 20-06-1825.
- 8 Het gaat hier om Margaretha Johanna Juliaans, weduwe van Johannes Aleydus Swaen (ovl 1820), eigenaresse van plantage Katwijk in het district Commewijne.
- 9 SAA, 646, inv.nr. 241, Brief van de weduwe Swaen, geboren Jurriaans aan W. Rompelman. Coubee[?] den 22 juni 1825.
- 10 Surinaamsche courant, 23, 30 en 31-12-1825
- 11 Surinaamsche courant, 23, 30 en 31-12-1825
- 12 SAA 646, inv.nr. 222, Brief van H. Berckx te Paramaribo aan W. Rompelman te Amsterdam. Paramaribo, 10-04-1826.
- 13 SAA 646, inv.nr. 232, Brief van Gerardus Rompelman te Suriname aan zijn broer Willem en zus Jans Rompelman, Paramaribo, 29-11-1825.
- 14 Surinaamsche courant, 14-12-1820 en 07-06-1821.
- 15 Opregte Haarlemsche courant, 20-01-1827.
- 16 SAA 646, inv.nr. 232, Brief van Gerardus Rompelman aan zijn broer W. Rompelman. Kampen, zonder datum [kort na 15 januari 1828].
- 17 Vanaf 23 april 1827 was het niet meer toegestaan met je zwager of schoonzus te trouwen. Bij de koning kon een verzoek tot vrijstelling worden ingediend.
- 18 Evenals haar zus overleed Barendina Alida op 23-06-1829 op jonge, 39-jarige, leeftijd, Opregte Haarlemsche Courant, 25-06-1829. Hendrik hertrouwde met Femmetje Koster uit Amsterdam. Gerardus Rompelman kocht goederen bij haar familie toen hij in Suriname woonde.
- 19 Hiermee bedoelde hij ongetwijfeld Cornelis Reinhard Vailant. Die was van 1816 tot 1822 Gouverneur Generaal van Suriname en van 1823 tot 1848 werkzaam als raadsheer bij de Hoge Raad der Nederlanden.
- 20 SAA 646, inv.nr. 232, Brief van Gerardus Rompelman te Kampen aan zijn broer W. Rompelman. Kampen, 28/29-01-1828.
- 21 Meulen en Smeele, 2005, p.203.
- 22 Overijsselsche courant, 02, 06 en 09-02-1821.
- 23 GAK, huwelijk Kampen, toegang 123, inv.nr. 7471, aktenr. 77, huwelijksakte Cornelis van Heijningen (geb. 24-01-1796 te Amsterdam) en tapster Maria Sophia Schwab (geb. 07-08-1796 te Kampen), 03-11-1829. Cornelis was een zoon van Cornelis Hooreus van Heijningen en Anna Catharina Croese. Cornelis was eerder getrouwd met en gescheiden van Antoinetta Maria Petronella van Mallem Sijderveld. Eind 1829 was hij grossier in binnenlands gedistilleerd (notaris J. Meijlink, toegang 124, I-528a, 15-11-1830).
- 24 Carmiggelt 1984, p.54-59.
- 25 Gemeentearchief Kampen (GAK), notaris Francois Rambonnet, inv. I-542b, aktenr. 630, 17-12-1827.
- 26 Burgwal nr. 92 was op 11-09-1820 gekocht en nr. 91 op 30-06-1821 van Gerrit Willem van Aelderink en Hermanus van Engelen.
- 27 GAK, notaris Francois Rambonnet, inv. I-542b, aktenr. 631, 17-12-1827.
- 28 SAA 646, inv.nr. 232, Brief van Gerardus Rompelman aan

- zijn broer W. Rompelman. Kampen, 08-01-1828.
- 29 SAA 646, inv.nr. 232, Brief van Gerrardus Rompelman aan zijn broer W. Rompelman. Kampen 12-01-1828.
- 30 Herwijnen, 1985 Bijlage 2, Overzicht van de pijpenmakers en pijpenmaaksters, die tussen 1810 en 1864 in de fabriek van L. Eras hebben gewerkt.
- 31 Deze gegevens zijn afkomstig van: <http://www.genealogieonline.nl/stamboom-de-klark/11334.php>
- 32 Hij werd 17-12-1788 gedoopt in de Broederkerk te Kampen. Zijn ouders waren Jacob ter Burg en Hendrikjen Bakkers.
- 33 Tijdens de volkstelling van 1822 woonde Johannes nog in 's-Hertogenbosch (Hurk en Nijhof, 1983, p.61.)
- 34 Ene Gertrudis Ponsart trouwde in 1823 met Wilhelmus Paulus. Beiden werkten beiden als pijpenmakers knechten bij Leonardus Eras (Hurk en Nijhof, 1983, p.61).
- 35 Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) (<http://www.bhic.nl>) Huwelijksregister 's-Hertogenbosch 1820, toegangsnummer. 50, inv. nr. 3921, aktenr. 72, 26-08-1820. De ouders van Joannes waren Paulus de Molenaar en Antonia van Erp.
- 36 BHIC (<http://www.bhic.nl>), Overlijdensregister 1826, toegangsnummer. 50, inv.nr. 4203, aktenr. 440, Henricus Hubertus de Moolenaar, overleden 14-10-1826 te 's-Hertogenbosch.
- 37 BHIC, Overlijdensregister 's-Hertogenbosch 1832, toegangsnummer. 50, inv.nr. 4212, aktenr. 828, 15-10-1832.
- 38 SAA 646, inv.nr. 232, Brief van Gerardus Rompelman aan zijn broer W. Rompelman. Kampen, 22-01-1828.
- 39 Prijslijst Pieter Goedewaagen, 1855. Amsterdam Pipe Museum (www.pipemuseum.nl), Coll.nr. Pk 10.040).
- 40 GAK, notaris Francois Rambonnet, inv. I-543a, aktenr. 739, 17-04-1828.
- 41 GAK, notaris Francois Rambonnet, inv. I-543a, aktenr. 776, 20-05-1828.
- 42 Meulen en Smeele, 2005, p.203.
- 43 Duco, 1980, p.131.
- 44 Lingen, 2004, p.1546 (In een onbekend jaar vóór 1806 waren dat nog 2.631 potten.)
- 45 Bruijn en Von Hout, 1982, p11.
- 46 Surinaamsche courant, 04-03-1825 en 10-06-1825.
- 47 Surinaamsche courant, 13-11-1820.
- 48 SAA 646, inv.nr. 232, Brief van Gerardus Rompelman aan zijn broer W. Rompelman. Kampen, 10-05-1828.
- 49 Geprivilegeerde Surinaamsche courant, 29-09-1825.
- 50 Surinaamsche courant, 01-03-1821
- 51 SAA 646, inv.nr. 232, Brief van Gerardus Rompelman aan zijn broer W. Rompelman. Kampen, 03-06-1828.
- 52 Overgenomen uit Carmiggelt, 1984, p58 (GAK, Notulen van de Raad, 14-03-1829, p.93).
- 53 Carmiggelt, 1984, p58 (GAK, Notulen van de Raad, 29-09[?]-1829, p.112-113).
- 54 De in Kampen gebruikte el was 0,681 meter.
- 55 Meulen, 1985, p.43.
- 56 Duuren, 1988, p.18.
- 57 Oostveen, 2005, p.30, afb. 25.
- 58 GAK, notaris Rambonnet, inv. I-548, aktenr. 1846, 03-04-1832.
- 59 GAK, notaris Meijlink, inv. I-529a, aktenr. 97, 24-10-1832.
- 60 GAK, notaris Meijlink, inventaris I-529b, aktenr. 1 en 3, 14-01-1833.

Literatuur:

- Bruijn, A. en P. von Hout, 1982. 'Een pijpenpot uit Gorinchem', Overdruk uit *Westerheem* 31 (3 en 5), p.2-16.
- Carmiggelt, A., 1984. 'Sprokkelhout uit vier IJsselsteden', *PKN* 7 (27), p.54-59.
- Duco, D., 1980. 'De techniek van het pijpmakersbedrijf te Gouda', *The Archaeology of the Clay Tobacco Pipe IV*, ed. P. Davey, (BAR International Series 92), Oxford, p.115-178.
- Duuren, L. van, 1988. 'Stadswapens als bijmerk', *PKN* 11 (41), p.16-22.
- Herwijnen, Th. P.J. van, 1985. *Leonardus Eras, van 1810 tot 1864 pijpenfabrikant te 's-Hertogenbosch*. 's-Hertogenbosch.
- Hurk, J.L.F. van den en E. Nijhof, 1983. 'De Bossche pijpen industrie en haar produkten', *PKN* 6 (23), p.60-67.
- Lingen, B. van der, 2004. 'Pijpenmakers uit Aarlanderveen, Alphen en Hazerswoude Rijndijk', *PKN* 26 (103), p.1545-1550.
- Maandboekje der stad 's Hertogenbosch*. October. 's Hertogenbosch, 1830.
- Meulen, A. van der en P. Smeele, 2005. *Fries aardewerk deel VII: De pottenbakkers van Friesland. Het ambacht - De mensen - Het aardewerk*. Leiden.
- Meulen, J. van der, 1985. 'Pijpenmakers en hun merken in de eerste helft van de 19e eeuw', *PKN* 8 (30), p.34-47.
- Oostveen, Jan van, 2005. *Het Eiland. Tabakspijpen*. Archeologische Rapporten Zwolle 26, Zwolle.

De firma G. Rompelman & Compagnie, fabrikant in grof aardewerk en pijpen te Kampen / The firm G. Rompelman & Company, manufacturer of coarse pottery and pipes

Bert van der Lingen

In the nineteenth century a small number of pipe manufacturers were active in the city of Kampen (in the province of Overijssel). One of them was Gerardus Rompelman who manufactured pipes especially for export to Surinam. Before he started to manufacture pipes Rompelman lived in Surinam for a few years. Whilst there he was employed as a merchant selling Dutch goods such as food, pottery and smoking pipes to planters for private use and for their slaves. After several setbacks in his private and business life Rompelman returned to Holland and purchased a pottery in Kampen. It is probable that he thought it would be profitable to manufacture and export his so called 'negro pipes' himself. Through his private correspondence, mainly between him and his brother, unique and interesting details about his private life have survived.

